СИА На фокус № 02/2025

Април 2025

На фокус: Чий глас се брои: Технологии за гласуване и точността на изборния процес

Теодора Цанкова и Милена Джурелова *

Изборен процес, чийто резултат точно отразява предпочитанията на избирателите, е от съществено значение за запазване на доверието в демокрацията. Наличието на недействителни гласове, които се изключват от изборните резултати, тъй като не могат недвусмислено да се припишат на партия или кандидат, означава, че предпочитанията на част от избирателите остават непредставени.[1] На парламентарните избори в България през 2017 г. недействителните гласове възлизат на 4.6 процента от всички подадени бюлетини.[2] Независимо дали това е резултат от неволни грешки или други фактори, този висок дял свидетелства за съществен проблем в изборния процес.

С цел да се ограничи този проблем, през 2021 г. в страната се въведе гласуване чрез машини с директно електронно записване. Тази технология елиминира неяснотите при отбелязване на вота и значително може да намали дела на недействителните гласове. Научно изследване показва, че въвеждането на машинно гласуване в Бразилия през 90-те години води до значителен спад в дела на недействителните гласове, давайки де-факто избирателни права на избиратели с ниска грамотност.[3] Наскоро проведено изследване показва сходни резултати за България при избори със задължително машинно гласуване с изключение на малките избирателни секции – парламентарните избори през юли 2021 г., ноември 2021 г. и октомври 2022 г.[4] Този ефект е особено отчетлив в населени места с по-ниско образовано население, висока концентрация на етнически малцинства и висок дял на възрастни хора.

Прилагането на машинното гласуване в последните избори в България не изисква задължително гласуване с машина; вместо това на гласоподавателите се предоставя избор между машина и хартиена бюлетина (такива избори наричаме "смесени"). Настоящият анализ изследва доколко този смесен модел допринася за намаляване на недействителните гласове и установява, че той е ефективен там и тогава, където повече

* Цанкова е от департамента по икономика на Университета в Тилбург и е член на Съвета за икономически анализи. Джурелова е от департамента по икономика на Университета Корнел. Мненията, изразени в настоящия анализ, са единствено на авторите им, не ангажират по никакъв начин и не представят мнения на Съвета за икономически анализи или българската държава и нейните институции.

[1] Недействителните гласове не включват т.нар. „празни гласове“, при които избирателят изрично е посочил опцията „Не подкрепям никого“.
[2] За сравнение, прагът за влизане на политическа партия в Народното събрание е 4%.
[3] Виж Fujiwara (2015).
[4] Виж Djourelova and Tsankova, 2025

1. Дял на машинно гласуване и на недействителни гласове в последните осем парламентарни избора

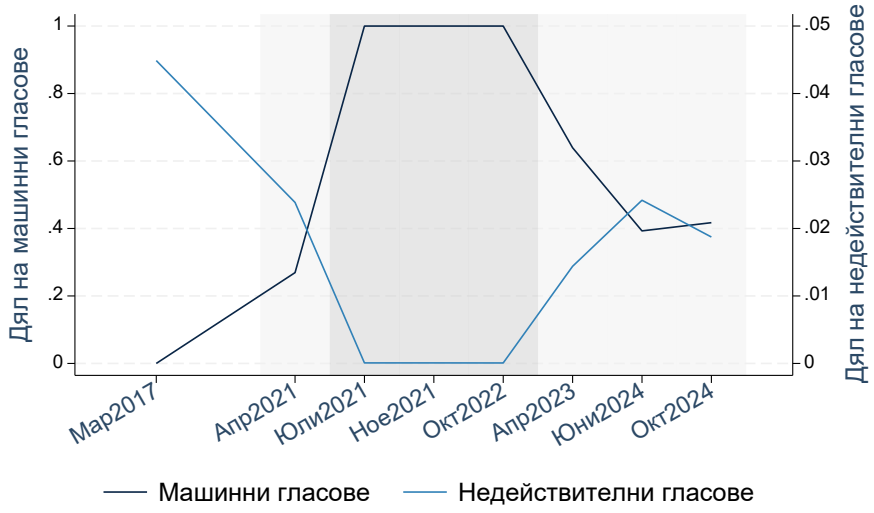

Източник: Централна избирателна комисия (ЦИК). Тъмносивата зона обозначава избори с изцяло машинно гласуване, а светлосивата – избори със смесено гласуване (хартиено и машинно).

избиратели решат да гласуват с машина. В същото време машинното гласуване е значително по-слабо застъпено в общности с по-нисък социално-икономически профил – именно там, където делът на недействителните бюлетини е най-висок. Така смесената система успява частично да намали недействителните гласове, но е значително по-малко ефективна точно в онези райони, където ползите от машинно гласуване биха били най-големи.

Как се променят делът на машинните гласове и делът на недействителните гласове във времето? Фигура 1 показва динамиката в дела на машинните гласове и в дела на недействителните бюлетини през последните осем парламентарни избори. Фокусираме се върху секции с поне 300 предварително регистрирани избиратели на територията на България.

При първите смесени избори през април 2021 г., 27% от гласоподавателите, които са имали избор между хартия и машина, са предпочели машинно гласуване. Следващите три избора — проведени през юли 2021 г., ноември 2021 г. и октомври 2022 г. — са организирани със задължително машинно гласуване, с изключение на малките секции. Когато смесената система е върната през април 2023 г., делът на гласувалите с машина достига 64%, но впоследствие спада до приблизително 40% при последните две изборни кампании през 2024 г.

През март 2017 г., преди въвеждането на машинното гласуване, делът на недействителните бюлетини в големите секции достига своя максимум – 4.5%. При трите последвали избори с изцяло машинно гласуване този дял механично спада до нула. При смесените избори се наблюдава обратна зависимост: колкото по-висок е делът на гласувалите с машина, толкова по-малко са недействителните гласове. Например, през април 2023 г., когато машинното гласуване достига своя максимум, недействителните бюлетини са едва 1.4%.

Кои фактори определят дела на машинните гласове и дела на недействителни гласове? Левият панел на Фигура 2 представя връзката между характеристиките на населените места – въз основа на данни от преброяването през 2011 г. – и дела на гласувалите с машина при смесени избори. Машинното гласуване е значително по-ниско в селата, както и в райони с по-голям дял

2. Дял на машинно гласуване (ляв панел) и на недействителните гласове (десен панел), в зависимост от характеристики на района

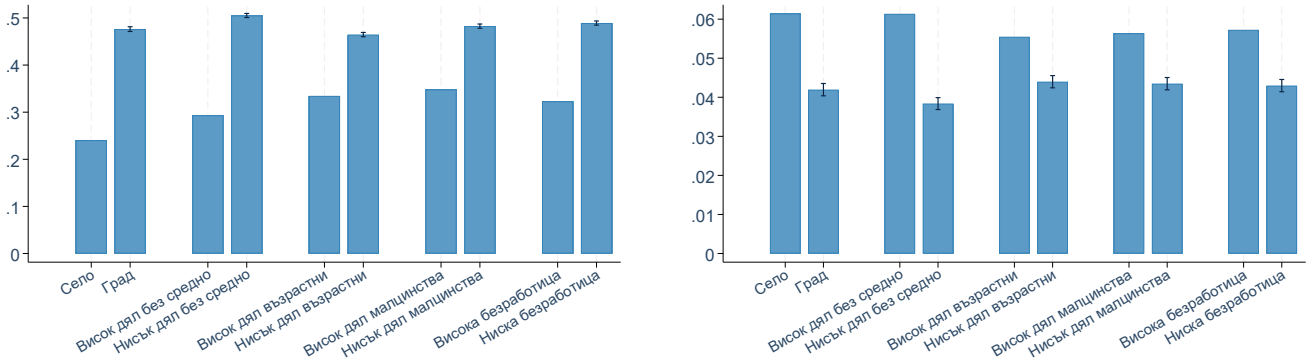

Източник: ЦИК, Преброяване 2011 г. и собствени изчисления. Левият панел на фигурата се основава на данни от смесените парламентарни избори. Десният панел се базира на данни от изборите през 2017 г.

от населението без завършено средно образование, по-голям дял на възрастните хора, по-голяма концентрация на етнически малцинства и по-висока безработица.[5]

Десният панел на Фигура 2 показва как делът на недействителните бюлетини при изборите през 2017 г. се различава в зависимост от характеристиките на секциите. Резултатите разкриват ясно изразени различия между районите – недействителните гласове са значително по-чести в селските райони, в райони с по-ниско образователно ниво, по-голям дял на възрастно население, по-голяма концентрация на етнически малцинства и по-висока безработица.

Характеристиките, които са свързани с по-нисък дял на машинно гласуване, съвпадат именно с тези, които са свързани с по-висок дял на недействителните бюлетини. С други думи, избирателите, за които новата технология би била най-полезна от гледна точка на това техният глас да бъде отчетен, са същите тези, които най-рядко я използват.

Води ли по-високият дял на машинните гласове до спад в недействителните гласове? За да добием представа за причинно-следствената връзка между дела на машинните гласове и дела на недействителните бюлетини, анализираме промените на ниво секция между два поредни смесени избори в двете променливи. На Фигура 3 по хоризонталната ос е представена промяната в дела на машинните гласове, а по вертикалната – промяната в дела на недействителните гласове. Откриваме силна и статистически значима отрицателна връзка между двете променливи. Оценките показват, че увеличение с 10 процентни пункта в дела на машинното гласуване води до спад от 0.25 пункта при недействителните бюлетини.

Анализът допълнително показва, че ефектът е по-силен в райони, в които първоначално делът на недействителните гласове е бил по-висок – в секции, разположени в социално-икономически уязвими райони. Ползата от увеличаването на дела на машинните гласове – измерена чрез намаляване на недействителния вот – е най-голяма именно в тези части на страната.

[5] Делът на възрастните хора е делът от жителите, които са на 65 години или повече. Делът на етническите малцинства е делът от лицата, които са от ромски или турски произход.

3. Промени в дела на машинно гласуване и в дела на недействителните гласове

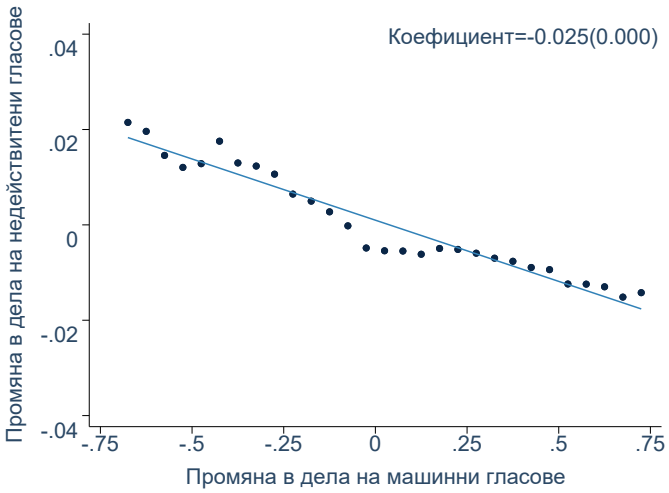

Източник: ЦИК и собствени изчисления. Фигурата показва промени между поредни смесени избори – машинното гласуване по хоризонталната ос (групирано в интервали от 5 процентни пункта), а по вертикалната ос – промени в недействителните гласове (средно в интервала). Стандартната грешка е показана в скоби в горния десен ъгъл.

Заключения и препоръки. След 2023 г. повечето български гласоподаватели имат възможност да избират между машинно и хартиено гласуване. Настоящият анализ показва, че спрямо избори с изцяло хартиено гласуване, смесената система намалява дела на недействителните бюлетини. В същото време системата води до отрицателен подбор на избирателите – онези, които са по-склонни да подадат недействителен глас, са и по-малко склонни да изберат машината. Това ограничава ползите от технологията.

Темата за машинното гласуване остава обект на политически дебат, който вероятно влияе върху поведението на избирателите. Мнозинството все още предпочита хартиената бюлетина, а делът на машинното гласуване не показва трайна тенденция на нарастване. Макар причините за тази колебливост да остават извън обхвата на нашия анализ, те са от съществено значение за бъдещата ефективност на системата.

Нашите резултати показват, че повишаването на машинните гласове, особено в райони с висок дял на недействителни бюлетини, би могло да подобри точността на изборните резултати. На практика, избирателите нямат информация дали собствената им бюлетина е отчетена като недействителна. Възможно е те да не осъзнават каква е вероятността това да се случи и до каква степен машинното гласуване я намалява. Провеждането на информационна кампания, която цели да поправи тези погрешни възприятия и достига до колебаещите се групи, би могло допълнително да повиши дела на машинното гласуване.

Съветът за икономически анализи изготвя независими анализи и становища по отделни въпроси относно състоянието на българската икономика, предизвикателствата и рисковете пред нея, както и възможни политики и препоръки за решаването им.

Уеб страница: **cea.egov.bg**

Социални медии: **X: @BCEANews** **Facebook** **LinkedIn**

Библиография

Djourelova, Milena and Tsankova, Teodora. “The Electoral Effects of Voting Technology: Evidence from Bulgaria”. Working Paper, 2025.

Fujiwara, Thomas. "Voting technology, political responsiveness, and infant health: Evidence from Brazil." Econometrica 83.2 (2015): 423-464.